

pozůstatky historických výtahů již dnes součástí soukromých i institucionálních sbírek, například v Centru stavitelského dědictví v Plasích. Ve vztahu k zájmovému území je potřeba vyzdvihnout dlouholeté aktivity pana Vladimíra Dleska, který zachránil množství cenných komponent, nejen výtahových kabin, ale i motorových strojů, ovládacích panelů a dalších nezbytných součástí (obr. 9).

- 1 Z literatury zahraniční provenience např. PAYER, Peter, *Auf und ab. Eine Kulturgeschichte des Aufzugs in Wien*, Wien 2018.
- 2 *Hervorragendste Personenaufzugs-Anlagen in Karlsbad*, nestr. (referenční katalog firmy Wertheim & Comp. uložený na pobočce společnosti Schindler CZ v Karlových Varech).
- 3 Tamtéž.

Tajemství portrétu Pauliny de Beaufort-Spontin

Simona Marková

Portrét vévodkyně Pauliny de Beaufort-Spontin z mobiliárního fondu zámku Bečov inv. č. BV968 představuje mladou tmavovlasou ženu v bílých šatech sedící v křesle. Portrétovaná se narodila 22. července 1817 v Paříži. Zemřela mladá ve věku 28 let dne 26. května 1846 ve francouzském městě Pau.¹ Pochována byla v hrobce Beaufortů v belgickém Florennes.

O jejím životě mnoho nevíme. Informace o její osobě se omezují pouze na data narození, sňatku, smrti a narození jejich dvou dětí. Paulina de Beaufort-Spontin se narodila v Paříži do francouzské aristokratické rodiny Forbin-Janson, což je starobylý šlechtický rod s kořeny v Provence. Její otec Charles Théodore Alexandre Antoine Palamede Félix markýz de Forbin-Janson se narodil 14. června 1783 na Montmartru a zemřel 4. června 1849 v Paříži. Dne 29. března 1813 se stal komorníkem Napoleona Bonaparta a 2. listopadu téhož roku se oženil s dcerou vévody z Mortemart, Antoinettou Louise Victurnienne-Rochechouart de Mortemart. Po pádu Napoleonova císařství byl degradován a postaven mimo službu.

Paulina de Forbin-Janson byla jediné dítě svých rodičů. Dle zjištěných údajů byla dámou řádu Hvězdového kříže, který byl založen 18. září roku 1668 jako ženský katolický řád císařovnou Eleonorou, vdovou po císaři Ferdinandu III.² K jeho vzniku přispěla událost, při níž relikvie Kristova kříže zázračně odolala ničujícímu požáru ze dne 2. února 1668, kterému naopak podlehl část císařských budov paláce ve Vídni včetně císařovniných komnat. Na počest zázraku vznikl řád pro dámy z vyšších aristokratických kruhů jako závazek a ocenění za jejich morální a společenský přínos. Posvětil jej papež Klement IX. a po něm také císař Leopold I. Až do současnosti je jeho představitelkou vždy rakouská princezna z habsbursko-lotrinského rodu, členkami se mohou stát (v minulosti pouze vdané) aristokratky katolického vyznání, které oplývají ctnostmi, angažují se v dobročinných spolcích a charitě. Dámy nosí na levém rameni medailon v podobě červeného kříže na prsou orla ve zlaceném modře smaltovaném oválku visícím na černé mašli, na nápisové pásce v horní části oválu je pak latinská deviza řádu *Salus et Gloria* (Spása a sláva).

Paulina byla 24. července roku 1839 nejprve smlouvou o sňatku a pak o dva dny později církevním obřadem ve farním kostele sv. Tomáše Akvinského v Paříži provdána za vévodu Alfreda de Beaufort-Spontin.³ Narodil se 16. června 1816 v Bruselu, během života byl jmenován komorníkem rakouského císaře a zemřel rovněž v Bruselu dne 20. července 1888 ve věku 72 let.

Z jejich manželství se narodili dva chlapci. První, Frédéric Ernest Palamede Marie Maur, narozený 27. září 1840 v Bruselu, zemřel ve věku nedožitých dvou let 14. března

Obr. 1. Portrét Pauliny de Beaufort, snímek v ultrafialové luminiscenci odhalující přemalby a znečištění, foto: Renata Novotná Zemanová, 2017

1842 ve Vídni. Dne 8. června 1843 porodila Paulina opět v Bruselu svého druhého syna Fréderica George Antoine Marie Michela, dědice rodového titulu vévody Beaufort-Spontin. Ten se dožil věku 73 let a zemřel 26. prosince 1916 na zámku v Bečově.

Portrét Pauliny de Beaufort-Spontin je olejomalba na plátně o rozměrech 163 × 111 cm. Na obraze je zpodobena mladá žena sedící v honosném zlaceném a čalouněném křesle s područkami. Oděna je v bílých bohatě zdobených a zřasených šatech, na krku má perlový náhrdelník a na prsteníčku levé ruky zlatý prsten s kamenem. Oběma rukama v klíně svírá bílou stuhu. Právě zápěstí obepíná zlatý náramek, levé náramek perlový. Na levém rameni je upevněný znak řádu Hvězdového kříže. Tmavé vlasy jsou učesané do hladka přes uši s pěšinkou uprostřed, přes čelo má jemnou čelenku a na levé straně květiny ve vlasech. Jemná květina se nachází i na šatech uprostřed dekoltu. Pohled upírá na diváka a mírně se naklání dopředu. Na levé straně kompozici doplňuje zdobný zlacený závěs, pozadí je olivově zelené, neutrální. Obraz nese signaturu W. Le Roy, v jeho spodní části se zleva nachází nápis PAVLINA D. c BEAUFORT 1817–1846.

V mobiliárním fondu zámku v Bečově se nachází, kromě námi sledovaného portrétu, další dvě podobizny Pauliny de Beaufort-Spontin. Na nevelké oválné olejomalbě inv. č. BV152 a kolorované kresbě inv. č. BV805 je Paulina vyobrazena stejným způsobem, ve shodných bílých šatech, se stejným účesem a fialovými květinami ve vlasech a dekoltu.

Obraz před nedávnem prošel restaurováním, které probíhalo standardně s využitím nejnovějších technologií a poskytlo příležitost poznat historii a strukturu obrazu trochu

Obr. 2. Portrét Pauliny de Beaufort, detail se signaturou, foto: Renata Novotná Zemanová, 2017

blíže. Jak podrobný průzkum ukázal, obraz byl již v minulosti opravován, což nemalou měrou zasáhlo do podoby a kompozice obrazu.⁴ Původní plátno bylo nejprve ve spodní polovině oříznuto a poté zvětšeno nastavením na zbylých stranách různě širokými pruhy plátna. Na těchto částech je malba hrubšího charakteru, má jinou strukturu a rukopis.

Celý povrch obrazu byl značně znečištěn, laky byly zažloutlé, místy se na malbě nacházely cákance. Staré laky a nečistoty byly postupně po provedených zkouškách odstraněny. Původní napínací rám byl ale v dobrém stavu, a proto byl pouze doplněn napínacími klínky.

Vyčištěný povrch odhalil starší přemalby po téměř celém povrchu obrazu. Velmi pastózní malba se nacházela zejména na partiích nově přidaných pruhů pláten. Rukopis na nich neodpovídá jemné povaze zbytku malby s portrétovanou. Na přidaném pruhu plátna na horní části obrazu se nachází signatura W. Le Roy. Toto jméno se v mobiliárním fondu Bečov objevuje ještě jednou, a to v případě autorství portréty Alfreda de Beaufort-Spontin, Paulinina manžela. Obraz inv. č. BV957 je datován letopočtem 1858 a dokládá skutečnost, že stejný malíř pracoval pro rod Beaufortů ještě na konci 50. let 19. století. Podle některých zdrojů, například z The British Museum, by se mělo jednat o belgického umělce, kreslíře a malíře, působícího ve dvacátých až čtyřicátých letech 19. století v Bruselu.⁵ Z netradičního umístění signatury lze usuzovat, že se původní signatura nacházela pravděpodobně jinde na obraze, zřejmě na obvyklejším místě ve spodní části obrazu.

Obr. 3. Portrét Pauliny de Beaufort, rentgenový snímek hlavy, foto: Renata Novotná Zemanová, 2017

Obr. 4. Portrét Pauliny de Beaufort, rentgenový snímek odhalující podmalbu s postavou chlapce, foto: Renata Novotná Zemanová, 2017

Obr. 5. Portrét Pauliny de Beaufort, detail malby s částečným sejmutím pastózní přemalby, foto: Renata Novotná Zemanová, 2017

Po změně formátu, oříznutí spodní části a následném přidání plátna v horní polovině byla dodatečně okopírována na stávající místo. O proměně rozměrů svědčí i posunutá, ne zcela vyvážená kompozice s portrétovanou příliš blízko dolního okraje.

Kromě signatury odhalil restaurátorský průzkum při horním okraji obrazu pod nánosy barevných past také dva totožné, různě velké překrývající se nápisy PAULINE DE FORBIN JANSON DUCHESSE DE BEAUFORT †MDCCCXLVI. Starší nápis měl výšku 4 cm, zatímco mladší, a tudíž v horní vrstvě umístěný text byl vysoký 2,5 cm. Po konzultaci bylo dohodnuto, že bude zachován mladší a menší nápis, jehož písmena byla lazurně zvýrazněna.

Dalším velmi výrazným zásahem historické opravy byla rentoaláž na nové plátno pomocí klihoškrobového lepu, proto bylo při horním okraji nastavované plátno lehce zvlněno. Největší poškození se nacházelo kolem hlavy portrétované, kde byla tzv. spálená malba, tedy barevná vrstva zpuchýřovatělá v důsledku použití příliš horké žehličky při rentoalování. Toto poškození se nedá odstranit a starší rentoaláž tak byla na obraze ponechána. Restaurátorce se však povedlo vyrovnat zvlněné plátno přidaného pruhu na horní straně.

Průzkum obrazu v ultrafialové luminiscenci odhalil velké množství přemaleb také na šatech i v obličejí Pauliny de Beaufort. Všechny tyto úpravy, stejně jako květiny ve vlasech a dekoltu, pocházejí ze stejné historické fáze. Rovněž křeslo bylo změněno, původní opěradlo nebylo tak široké. V obličejí vévodkyně byly na originální vrstvu nanесeny lazury a byly přemalovány její oči. Tato nově vzniklá podoba vévodkyně nás přivádí zpět k jejím dvěma menším portrétům, které tuto novou tvář věrně zobrazují. Vystává tedy otázka, zda je malíř historických přemaleb také autorem těchto dvou menších podobizen.

Nevyvážená kompozice a tmavé prázdné místo za vévodkyní napovídaly, stejně jako její nakloněná pozice, že původně nebyla na obraze sama. Zároveň si přílišná změť vrstev přemaleb v celé ploše obrazu vyžádala ještě analýzu rentgenovými paprsky. Ta odhalila siluetu malého chlapce, který po pravém boku své matky nyní chybí.

Rentgenové snímky ukazují hlavu s krkem a bílým límečkem na šatech malého chlapce stojícího za křeslem po matčině pravé straně. Značné přemalby jsou také v partii šatů a pravé ruky portrétované. Malý chlapec, který na obraze kdysi býval, byl bezpochyby jeden z Paulininy synů. Pro obě varianty lze nalézt vysvětlení, které vychází z dobové zvyklosti nezobrazovat současně žijící i zemřelé, neboť panovala představa, že takové vyobrazení přivolá na žijícího člověka neštěstí. Kdyby byl vedle Pauliny zpodoběn její starší syn, který zesnul, když mu byl rok a půl, obraz mohl vzniknout před jarem roku

Obr. 6. Portrét Pauliny de Beaufort, stav obrazu po restaurování, foto: Renata Novotná Zemanová, 2017

1842. Vzhledem k datu úmrtí vévodkyně a velikosti skrytého chlapce je ale také možné, že jde o jejího druhého syna, narozeného roku 1843. To by znamenalo, že dílo bylo vytvořeno nejdříve roku 1844. Pokud by se jednalo o prvního Paulinina syna, mohl být zakryt po svém úmrtí. Naopak jestliže byl na obraze zachycen její druhorozený syn, mohl být zamalován po smrti své matky.

Smyslem restaurování není pouze vylepšit hmotnou podstatu obrazu, ale také dostat se pod povrch zobrazeného. Průzkumové metody přispěly v popisovaném případě k hlubšímu poznání vzniku a historie díla, zároveň však přinesly nové otázky. Přesný příběh jeho minulosti neznáme, víme ale, že jeho podoba byla značně pozměněna. Je rovněž možné, že změna formátu obrazu, vymazání postavy chlapce i úprava podoby vévodkyně vzešla z požadavků rodiny v duchu pozdější dobové manýry. Každopádně si malba své tajemství ponechává dál.

- 1 GOETHALS, Félix-Victor, *La Généalogie historique de la maison de Beaufort-Spontin II*, Bruxelles 1859, s. 310.
- 2 MAIGNE, W., *Dictionnaire encyclopédique des ordres de chevalerie civils et militaires créés chez les différents peuples depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours*, Paris 1861, s. 47.
- 3 GOETHALS, F. V., *La Généalogie*, s. 310.
- 4 NOVOTNÁ ZEMANOVÁ, Renata, *Restaurátorská zpráva k závěsnému obrazu „Podobizna Pauliny de Beaufort“ ze zámku Bečov nad Teplou*, Praha 2017 (nepublikovaná práce uložená ve sbírce restaurátorských zpráv NPÚ, ÚOP v Lokti, sig. RZ01303).
- 5 The British Museum, dostupné online: <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG213442> [10. 11. 2022].